

Zoals aan alle epidemieën een eind kwam, zo kwam er ook een eind aan de cholera. Al is bij corona, met steeds nieuwe varianten, het einde nog niet in zicht. Schoner drinkwater, aanleg van riolen en ophalen van huisvuil hadden landelijk gezien nogal effect, maar het is duidelijk dat het geïsoleerde Flupland dat niet even in een paar maanden kon regelen. Maar de epidemie was in de tweede week van oktober 1866 zomaar ineens voorbij. Echt wonderlijk snel. Dit is het vierde en laatste artikel over de cholera.

Door Johan Vermeulen, Meteren

Neeltje van Nelle

Eerst heel kort over een ontmoeting in choleratijd. En wel met Neeltje Quist (1827), zielsvriendin van ds. Van Dijke. In de volksmond Neeltje van Nelle, omdat haar moeder Pieterella heette. Neeltje was in 1850 getrouwd met Cees van den Bos en ze woonden in een uithoek van de oude polder. In het Westeinde, achter de verste boerderij De Hooge Boomen, aan de Luijsterkreek, ruim twee kilometer buiten het dorp. Cees en Neeltje stonden te boek als arbeider en arbeidster en kregen zeven kinderen. Neeltje en haar zoontje Kommer waren pas hersteld van de pokken. Kort erna was er vrees voor de veepest en nu dus voor de cholera. Hun leven werd geregeerd door onzekerheid en angst. Neeltje kwam er niet meer uit. Ze had dringend pastorale hulp nodig en had de Heere gevraagd of Hij Zijn knecht ds. Van Dijke wilde sturen. Niet lang erna stond dominee bij haar aan de deur, druk kauwend op een stuk kalmoeswortel om besmetting tegen te gaan en de adem fris te houden. Hij kwam wel vaker en bleef ook nogal eens mee-eten. Ze raakten in gesprek en lang na etenstijd zei Neeltje: 'Dominee, ik heb je nog niet gevraagd te blijven eten, maar je moet het toch maar doen, maar denk erom dat je geen kwaad van onze goede God zult zeggen want ik heb alleen maar wat aardappelschillen.' De pastor had daar niet het minste probleem mee en genoot in de gemeenschap der heiligen werkelijk van het simpele maaltje. En zo konden ze er allebei weer tegen. Het zal vast een akelige dag zijn geweest toen ds. Van Dijke haar ergens in 1881 moest uitzwaaien door haar vertrek naar Grand Rapids. Zoon Kommer volgde met zijn vrouw Pietje Noorthoek in 1882 vanuit Zonnemaire. En dus is ook van deze mensen in Nederland niets meer te vinden. Hun huisje op het Westeinde is al sinds 1914 weg. Neeltje stierf in 1911, op 84-jarige leeftijd, en ligt begraven op Fulton Street Cemetery in Grand Rapids. Net als Joost van der Burgt. Net als de Van Dijkes en de Verwijzen en de vele andere Fluplanders.

Overledenen

Het lijstje van de overledenen tijdens de piek van 4 september tot 11 oktober ziet er ongeveer zo uit. Slachtoffers waren Adriaantje de Ruijter, 43 jaar, Cornelia Wagemaker, 54 jaar, Maarten den Braber, 7 maanden, Jacomina Verwijs, 2 jaar, Jacomina Hengstmengel, 12 jaar, Leuntje Verwijs, 48 jaar, Cornelia Reijngoudt, 3 jaar, Cornelia Westbroek, 6 maanden, Jacob van der Burgt, 63 jaar, Pieter van der Burgt, 23 jaar, Maatje van Sorge, 60 jaar, Jacomina den Braber, 76 jaar, Leuntje Kempenaars, 63 jaar, Pieterella Huisman, 4 jaar, Adriaan Kunst, 81 jaar, Johannes Meijer, 28 jaar en de laatste twee op 11 oktober: Maria van Ast, 51 jaar, en Laurens Kempeneers, 70 jaar. Zo'n 18 akten waarvan een enkele niet door huisarts Lindhout ondertekend o.a. die van Adriaan Kunst.

Ik ... kan ... niet ... meer

Het lijkt een simpel lijstje, maar dat is het niet, want achter elke naam zit een oceaan van ellende. Vaders en moeders, broertjes en zusjes, opa's en oma's zaten

Vier epidemieën rond de Mosselkreek (8)

De cholera was wonderlijk snel toch echt voorbij

ST. PHILIPSLAND. VOORSTRAAT.

Op de foto achter de zwarte hoge paal, links, het huisje van Adriaan Kunst (met lage goot) op wat nu Voorstraat 24 is. De torenklok wijst 5 over half 4 en een hondenkar opent de avondspits. Arjoan wordt in 1784 geboren en begint zijn werkende leventje in de Franse tijd als 'journalier' of dagloner. Hij trouwt in 1806 met de winkelierster Adriana Timmers en ze krijgen vijf kinderen. Adriana sterft op 9 april 1815 in het kraambed. Arjoan hertrouwt ruim binnen negen maanden, op 23 december, met de 31-jarige naaister Adriaana Steijn en wordt ruim drie weken na zijn huwelijk, op 16 januari 1816, opnieuw vader. Nu van een tweeling, van wie de eerste na 9 dagen sterft en de tweede na 10. Arjoan is blijkbaar leider van een preekleesgezelschap dat er al in 1819 is en bijna zeker in zijn huisje bijeenkomt. Hij krijgt in 1834 een forse aanvaring met de hervormde dominee S.J. Everaers en de verhitte discussies resulteren in een soort loopgravenoorlog. De volgende jaren komen Pieter van Dijke en meer anderen in zijn leesgroep tot bekering. Arjoan wordt begin 1837 op Pieter van Dijk's boerderij door de Goesse dominee H.J. Budding tot ouderling bevestigd, samen met Bram Reijngoudt. Hij leest er oudvaderpreken en treedt op als kerkvisitator. Maar dan. Hij kan het eind 1841 niet verkroppen dat diaken Pieter van Dijke tot vreugde van de gemeente zelf gaat preken en in een verbouwde koeienschuur in de Achterweg diensten beleggen. Hij legt zijn ambt neer, kiest voor de luwte en blijft nog jaren officieel lid. Echter. Als in het najaar van 1850 wordt rondverteld dat Van Dijke volgend voorjaar predikant zal worden, en de bevestiger ds. Ledeboer op de zondagen 12 en 19 november 1850 in Flupland zal preken en tientallen kinderen dopen, is voor hem de maat vol. Hij stapt al op 4 november over naar de hervormde dominee Arnoldus Gerlach, die de afgescheidenen jarenlang genadeloos heeft vervolgd. Die vond het nodig om Van Dijk's houten kerkje door de lieve jeugd tijdens een zondagse kerkdienst met stenen te laten bekogelen, terwijl hijzelf op een viool frivole straatliedjes speelde en zijn aanhang liet hossen en krijsen op het ritme van zijn muziek. Een andere dreiging was het massaal ontslaan en dus uithongeren van de oud gereformeerde arbeiders. En was dat alles nog maar. Arjoan wordt door deze Gerlach kennelijk als trofee onthaald, binnen de recordtijd van vijf weken tot ouderling gekozen en op 5 januari 1851 bevestigd. Adriaana sterft in het najaar van 1856 en Arjoan legt begin 1857 zijn ambt neer. Hij sterft op vrijdag 28 september 1866, 81 jaar oud, misschien aan de cholera, misschien ook niet. Hij zal begraven zijn door Gerlachs opvolger Van Daalen, die een lang en vooral ook gril- lig verhaal over hem had kunnen afsteken, maar er denklijk een cholerabegrafenis met dito toespraak van heeft gemaakt: geen poespas en alles zo kort mogelijk. Geen woord te veel. Dat moeten wij ook maar doen, want Arjoans hartsgeheimen liggen in zijn graf. Er is veel meer over Arjoantje te schrijven, maar we sluiten het boek over deze merkwaardige Fluplander. Cholera of niet, het is mooi geweest.

uitgeblust en op afstand bij stervende kinderen die hun verdriet en pijn met een hese cholerastem uitschreeuwden. De gezichten van oudere zieken waren in een paar uur onherkenbaar: de huid was zwartblauw en de ogen puilden uit. De lijders werden zo koud dat de omstanders sommigen voor dood hielden die ... achteraf nog leefden. Er gingen verhalen rond dat slachtoffers tijdens hun eigen begrafenis met hun laatste krachten nog tegen de doodkist tikten. Het kan allemaal zomaar gebeurd zijn. Cholera was niet niks, nee, maar in dit artikel is die op 12 oktober gelukkig voorbij. En vergis je niet in het publieke leven. Arbeiders konden niet naar de boer en kregen

dus geen cent. Ze hadden niets meer en moesten hun povere leventje ook nog eens drastisch omgooien. Ze zagen in enkele dagen alles verdampen waarvoor ze een leven lang keihard hadden gesjappeld. En uit de grond van hun hart kreunden ze: ik kan niet meer. Moeders sloopten zichzelf om hun gezinnetje in leven te houden, maar ook die konden niet meer. Terwijl de rek er helemaal uit was. En als ze de ellenden met anderen wilden delen, begonnen ze zomaar te snikken en zachtjes te huilen: ik ... kan ... niet ... meer.

Met dank aan Fred van den Kieboom en Roy Hage van gemeentearchief Tholen.